

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

Гавриленко Тетяна Леонідівна,

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Стрілець Світлана Іванівна,

доктор педагогічних наук, професор,
декан факультету дошкільної, початкової освіти і мистецтв,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Демченко Олена Петрівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
декан факультету дошкільної і початкової освіти
імені Валентини Волошиної,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Лимар Юлія Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка

Серед багатьох проблем, які постали перед початковою освітою в незалежній Україні, особлива роль відводилася *реформуванню змісту освіти*, зокрема його конструюванню на нових методологічних (демократизація, деполітизація, деідеологізація, національна спрямованість, дитиноцентризм, відповідність соціальним запитам суспільства) і дидактичних (варіативність, гуманітаризація, гуманізація, диференціація, інтеграція) засадах [1, с. 284]. Водночас стратегічним завданням реформування змісту початкової освіти була його *стандартизація*, вперше порушеним в Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття») (1993). Проте його розв'язання відбувалося повільно. Розроблення державного стандарту для початкової школи активізувалося з прийняттям у 1996 р. нового Закону України «Про освіту». Цього року колегією Міністерства освіти України було затверджено Концепцію державного стандарту загальної середньої освіти, у якій визначалися суть і структура стандарту [2, с. 285].

У 1997 р. *проект державного стандарту для початкової ланки загальної*

середньої освіти був презентований педагогічній громадськості на сторінках газети «Освіта України» та журналу «Початкова школа». Розроблений творчою групою вчених АПН України та її наукових установ під керівництвом дійсного члена АПН України М. С. Вашуленка, він містив проекти стандартів з таких освітніх галузей: *українська мова (як мова навчання)* (М. С. Вашуленко), *українська мова як державна* (О. Н. Хорошковська, К. З. Повхан), *словесність* (В. О. Мартиненко), *суспільствознавство* (Р. А. Арцішевський, Н. М. Бібік), *математика* (Л. П. Кочина, Н. П. Листопад, Г. М. Литвиненко), *природознавство* (С. У. Гончаренко, Л. С. Ващенко, Н. С. Коваль), *технологія* (В. Т. Тименко) [3]. Після кількарічного обговорення проект державного стандарту був доопрацьований з урахуванням пропозицій і зауважень обласних інститутів післядипломної освіти та інститутів удосконалення вчителів, окремих колективів різних типів шкіл і педагогів [4, с. 49].

Перше покоління державного стандарту для початкової школи затверджено постановою Кабінету Міністрів України у 2000 р. та з 2001/02 н. р. упроваджено в шкільну практику. *Державний стандарт початкової загальної освіти* [5, с. 28] розроблено відповідно до можливостей дітей молодшого шкільного віку та спрямовано на їхній усебічний розвиток і виховання, формування у них мовленнєвих, читацьких, обчислювальних умінь і навичок, бажання і вміння вчитися. Істотною особливістю змісту початкової освіти, закріпленою стандартом, стало те, що, крім традиційних знань, умінь і навичок, до нього додалися принципово нові компоненти – досвід творчої діяльності, досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу [6, с. 4]. У доборі змісту освіти враховано його наступність і неперервність, доступність і науковість, потенційні можливості для взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку, для реалізації принципів індивідуалізації й гуманізації освітнього процесу [7, с. 28]. Основним компонентом стандарту став Базовий навчальний план початкової школи, що містив інваріантну та варіативну частини. Окрім того, у стандарті було визначено державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки молодших школярів з шести освітніх галузей: мови і література, математика, здоров'я і фізична культура, технології, людина і світ та мистецтво [8].

У зв'язку із завершенням у 2004/05 н. р. переходу початкової школи на новий зміст і термін навчання, а також запровадженням у 2004 р. Державного стандарту базової і повної середньої освіти, колегією Міністерства освіти і науки України у 2005 р. затверджено зміни до *Державного стандарту початкової загальної освіти* [9]. В оновленому документі увідповіднено назви, структури освітніх галузей та їх змістових ліній Державному стандарту базової і повної середньої освіти; усунуто дублювання вимог, надмірну конкретизацію у змісті освітніх галузей тощо [10].

Друге покоління державного стандарту для початкової школи побачило світ у 2011 р. На відміну від попереднього, новий *Державний стандарт початкової загальної освіти* [11] ґрунтувався на засадах компетентнісного підходу, що передбачав чітке визначення результативного складника засвоєння змісту початкової освіти. Вперше у стандарті представлено основні терміни щодо компетентнісного підходу (компетентнісний підхід, компетенція,

компетентність, ключова компетенція, ключова компетентність, предметна компетенція, предметна компетентність, міжпредметна компетентність тощо). Інноваційним аспектом документу стало визначення *ключових і предметних компетентностей*, необхідних для успішного навчання і соціалізації учнів. Державний стандарт містив Базовий навчальний план, загальну характеристику інваріантного та варіативного складників змісту початкової освіти, державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів з таких освітніх галузей: мови і літератури, математика, природознавство, суспільствознавство, здоров'я і фізична культура, технології та мистецтво [12].

Імплементування Концепції «Нова українська школа» (2016) у практичну площину зумовило розроблення нового державного стандарту для початкової школи. У третьому поколінні *Державного стандарту початкової освіти* [13], затвердженого Кабінетом Міністрів України 2018 р., визначено основні засади й підходи до навчання в початковій школі, вимоги до *ключових компетентностей* та *результатів навчання* молодших школярів. У стандарті змінено назви та збільшено кількість освітніх галузей до дев'яти, а саме: мовно-літературна (українська мова та література; мови та літератури відповідних корінних народів та національних меншин, іншомовна освіта), математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, громадянська та історична, мистецька і фізкультурна. Базовий навчальний план має п'ять варіантів: для класів (груп) з українською мовою навчання; для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу, національних меншин; для класів (груп) з українською мовою навчання представників корінних народів, національних меншин; для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з українською мовою навчання дітей з особливими освітніми потребами; для спеціальних закладів (класів) загальної середньої освіти з навчанням мовою відповідного корінного народу або національної меншини [14].

Останнє покоління державного стандарту зазнало незначних змін у 2019 р. і 2020 р. та вже четвертий рік поспіль реалізується в початковій школі.

Отже, стандартизація стала провідною тенденцією розвитку змісту початкової освіти в незалежній Україні. Упровадження державного стандарту в умовах варіативності освітньої системи дозволила забезпечити єдиний освітній простір у державі; визначити обов'язковий і достатній рівень загальноосвітньої підготовки молодших школярів, які навчаються у різних типах закладів освіти; відійти від предметоцентризму й представити зміст освіти цілісно.

Список використаних джерел

1. Гавриленко Т. Л., Кузьомко Л. М. Конструювання змісту початкової освіти на нових методологічних і дидактичних принципах у період відродження національної школи в Україні (1991–1996). *Вісник Національного університету “Чернігівський колегіум”*. Серія: Педагогічні науки. Чернівці: НУЧК, 2020. Вип. 8 (164). С. 278-285.

2. Гавриленко Т. Л. Розвиток початкової освіти в Україні у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття: історико-педагогічний аспект : монографія. Київ : Фенікс, 2019. 384 с.
3. Державні освітні стандарти (початкова школа). *Освіта України*. 1997. № 18/19. С. 8–9; № 20. С. 5–7; № 21. С. 6.
4. Гавриленко Т. Л. Модернізація змісту початкової освіти у контексті розроблення освітніх стандартів в Україні (1996–2001). *Освітній дискурс: зб. наук. пр. / голов. ред. О. П. Кивлюк*. Київ : ТОВ «Науково-інформаційне агентство “Наука-технології-інформація”», 2021. Вип. 30 (1). С. 46-59. DOI 10.33930/ed.2019.5007.30(1)-5
5. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 28–54.
6. Вашуленко М. С. Нові підходи до шкільної початкової освіти. *Педагогічна газета*. 2000. № 9. С. 4.
7. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 28–54.
8. Державний стандарт початкової загальної освіти. *Початкова школа*. 2001. № 1. С. 28–54.
9. Про підсумки переходу початкової школи на новий зміст та структуру навчання : рішення колегії МОН України № 10/1-2 від 20.10.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v10_1290-05#Text (дата звернення: 13.01.2022).
10. Державний стандарт початкової загальної освіти : лист МОН України № 1/9-695 від 06.12.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-695290-05#Text> (дата звернення: 13.01.2022).
11. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова КМУ № 462 від 20.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.01.2022).
12. Державний стандарт початкової загальної освіти : постанова КМУ № 462 від 20.04.2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.01.2022).
13. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМУ № 87 від 21.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.01.2022).
14. Державний стандарт початкової освіти : постанова КМУ № 87 від 21.02.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.01.2022).